

Elektronické informačné zdroje pre výskum a vývoj

Electronic Information Resources for Research and Development

Mária ŽITŇANSKÁ – Daniela BIROVÁ

Abstract

The aim of the paper is to inform about the goals and intentions of the national project to be implemented by the Slovak Centre of Scientific and Technical Information under the framework of promoting research and development in Slovakia. Among the main activities of the project are: to ensure the access to foreign electronic information resources for scientific and research workers including giving access to substructure services in this area, to develop the Slovak resource database for R and D and to extend the Central information portal for research, development and innovation with new functions following the EU standards and aimed at efficient work with projects including interconnection with other information systems. The project is financed by European Regional Development Fund.

Keywords

databases, electronic information resources, research and development

Úvod

Prístup k vybraným elektronickým informačným zdrojom pre výskum a vývoj je financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom národného projektu Centra vedecko-technických informácií SR v Bratislave s názvom **Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom (NISPEZ)**. Národný projekt je realizovaný v rámci Operačného programu Výskum a vývoj a nenávratný finančný príspevok predstavuje 19 916 351,32 € (600 mil. Sk). Ťažiskové aktivity projektu sa zameriavajú na informačnú podporu pracovníkov výskumu a vývoja na Slovensku a v dlhodobom horizonte viac ako piatich rokov (2009 – 2014) riešia koordinovaný nákup a efektívne sprístupňovanie elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj na Slovensku, vytvorenie databázy slovenských e-zdrojov pre výskum a vývoj a rozšírenie Centrálného informačného portálu pre výskum, vývoj a inovácie (CIP VVI – www.vedatechnika.sk) o nové funkčnosti s rešpektovaním štandardov EÚ, ktoré budú zamerané najmä na prepojenie s inými informačnými systémami o výskume a vývoji v rámci Európy.

Strategickým cieľom projektu je vybudovať efektívny systém informačnej podpory výskumu a vývoja v SR na báze elektronických informačných zdrojov prostredníctvom nástrojov na riadenie a správu elektronických zdrojov.

Špecifické ciele projektu

1. Koordinácia výberu a optimalizácia portfólia elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj

Ťažiskovou aktivitou tohto cieľa je nákup licencií na zabezpečenie prístupu k elektronickým informačným zdrojom (EIZ) pre výskum a vývoj a vytvoriť systém koordinácie, optimalizácie hodnotenia a využívania EIZ pre organizácie výskumu a vývoja s ohľadom na používateľov a na oblasti so strategickým významom pre ďalší rozvoj hospodárstva a spoločnosti. Zámerom je, okrem sprístupnenia maximálneho množstva relevantného elektronického obsahu, dosiahnuť kontinuitu v poskytovaní prístupu k licencovaným EIZ a primeraný ekonomický efekt.

2. Vybudovanie efektívneho systému využívania elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj na báze nadstavbových nástrojov a technológií

Cieľom aktivity je vyšpecifikovať, obstaráť a uviesť do prevádzky centralizovaný systém prístupu, vyhľadávania, využívania a správy elektronických informačných zdrojov pre VaV, t. j. systém umožňujúci efektívne využívanie elektronických informačných zdrojov pre potreby vedy, výskumu a vývoja, ako aj pedagogických procesov na vysokých školách na báze komerčne dostupných nadstavbových nástrojov a riešení.

3. Vytvorenie centrálnej databázy slovenských elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj a portálové riešenie prístupu k ďalším, parciálne spracovávaným slovenským elektronickým zdrojom

Cieľom tejto aktivity je prieskum slovenských vedeckých EIZ, zadefinovanie objektívnych kritérií pre zaradenie e-zdrojov do centrálnej databázy a následne zostavenie katalógu tých e-zdrojov, ktoré ich spĺňajú. Ďalej zostavenie katalógu recenzovaných časopisov pre výskum a vývoj. Obstaranie a implementácia softvéru, zabezpečenie skúšobnej i rutinnej prevádzky centrálnej databázy a portálového riešenia prístupu ku slovenským vedeckým EIZ pre výskum a vývoj.

4. Rozširovanie CIP VVI o nové funkcie s rešpektovaním štandardov EÚ a zameraním na efektívnu prácu s projektmi vrátane prepojenia s inými informačnými systémami

Cieľom „rozšírenia“ portálu je dosiahnuť európsku úroveň slovenského informačného systému výskumu a vývoja. To znamená nielen prispôsobenie štandardom EÚ, pokiaľ ide o štruktúry dát, použité číselníky či spôsob prepojenia s inými systémami, ale aj o prispôsobenie európskym zvyklostiam z pohľadu používateľského (maximalizácia používateľského komfortu, anglická verzia atď.).

O realizácii projektu NISPEZ Centrum VTI SR priebežne informuje v tlačенých i elektronických médiách, ako aj konferenciách a seminároch. Podrobné informácie sú dostupné počas celej realizácie projektu na samostatnej internetovej stránke projektu <http://nispez.cvtisr.sk>.

Špecifický cieľ č. 1 projektu NISPEZ

Prístup k zahraničným elektronickým informačným zdrojom pre vedeckovýskumných pracovníkov rieši jeden zo špecifických cieľov projektu NISPEZ s názvom **Koordinácia výberu a optimalizácia portfólia elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj**. Ide o zakúpenie licencií a zabezpečenie prístupu k vybraným databázovým kolekciam, o ktorých možno povedať, že významne ovplyvňujú efektivitu a rozvoj vedeckého výskumu a vývoja, ako aj výchovu mladej vedeckej generácie na Slovensku.

Projekt nadviazal na viacročné bohaté skúsenosti akademických knižníc s výberom a zabezpečovaním prístupu k licencovaným EIZ, ktoré do konca roka 2008 prístup k EIZ na Slovensku zabezpečovali formou tzv. národnej alebo akademickej konzorciálnej licencie. Projekt vyriešil prístup k EIZ pre akademickú a vedeckú komunitu a z finančného hľadiska ho zabezpečil v časovom horizonte piatich rokov. Zároveň sa vytýčila úloha systematicky vyhodnocovať využívanie jednotlivých EIZ a v čase trvania projektu optimálne nastavovať skladbu oprávnených používateľov aj sprístupňovaných databáz.

Hlavné aktivity 1. špecifického cieľa sú: zabezpečiť nákup, prístup k EIZ a vytvoriť systém koordinácie, optimalizácie hodnotenia a využívania EIZ pre organizácie výskumu a vývoja s ohľadom na používateľov a na oblasti so strategickým významom pre ďalší rozvoj hospodárstva a spoločnosti (12 vecných priorít výskumu a vývoja v SR).

Databázy v rámci projektu NISPEZ svojím obsahovým zameraním pokrývajú jednotlivé vedné oblasti a používateľom **sprístupňujú plné texty (prípadne abstrakty)** odborných článkov v najvýznamnejších vedeckých a odborných časopisoch. Tie sú inštitúciám zapojeným do národného projektu sprístupňované podľa profilového zamerania databáz a konkrétnej vysokej školy či vedeckej knižnice. Ide o tieto EIZ:

1. ACM /Association for Computing Machinery
2. Art Museum Image Gallery
3. Gale Virtual Reference Library: Art
4. IEEE/IET Electronic Library
5. Knovel Library
6. ProQuest Library
7. REAXYS
8. ScienceDirect
9. SpringerLink
10. Wiley InterScience

Okrem toho do portfólia EIZ projektu NISPEZ boli zaradené aj **scientometrické, citačné a bibliografické databázy** platformy Web of Knowledge a SCOPUS, ktoré sa používajú na hodnotenie vedy a výskumu jednotlivcov, katedier, ústavov a vysokých škôl Slovenskej republiky a do ktorých majú v rámci národného projektu prístup všetky verejné vysoké školy, SAV a tri najväčšie vedecké knižnice. Uvedené databázy sú multidisciplinárne, t. j. mapujú všetky vedné disciplíny, vďaka čomu nachádzajú uplatnenie vo všetkých spomínaných inštitúciách. Ide o tieto EIZ:

1. Web of Knowledge – Current Contents Connect
2. Web of Knowledge – Essential Science Indicators
3. Web of Knowledge – Journal Citation Reports
4. Web of Knowledge – Web of Science

5. Web of Knowledge – Web of Science with Conference Proceedings
6. SCOPUS

Tu treba podotknúť, že databázy na platforme Wef of Knowledge mapujú hlavne americký vedecký priestor, kým databáza SCOPUS je výrazne zameraná na európsky, resp. ázijský vedecký priestor.

Ako sú pokryté jednotlivé vedné oblasti elektronickými informačnými zdrojmi z projektu NISPEZ?

Prírodné vedy

- ACM / Association for Computing Machinery
- Knovel Library
- ProQuest Central
- REAXYS
- ScienceDirect
- SpringerLink
- Wiley InterScience
- + všetky scientometrické, citačné a bibliografické databázy

Poznámka:

Z uvedených EIZ je REAXYS čisto chemická databáza, ACM /Association for Computing Machinery je databáza týkajúca sa viac výpočtovej techniky než prírodných vied.

Technické vedy

- ACM / Association for Computing Machinery
- IEEE/EIT Electronic Library (IEL)
- Knovel Library
- ProQuest Central
- REAXYS
- ScienceDirect
- SpringerLink
- Wiley InterScience
- + všetky scientometrické, citačné a bibliografické databázy

Poznámka:

Z uvedených EIZ je ACM /Association for Computing Machinery je databáza týkajúca sa viac výpočtovej techniky než prírodných vied, IEEE / IET Electronic Library je databáza b týkajúca sa čisto informačných a komunikačných technológií, elektrotechniky a elektroniky.

Lekárske vedy

- ProQuest Central
- ScienceDirect
- SpringerLink
- Wiley InterScience
- + všetky scientometrické, citačné a bibliografické databázy

Pôdohospodárske vedy

- Knovel Library
- ProQuest Central
- ScienceDirect
- SpringerLink
- Wiley InterScience
- + všetky scientometrické, citačné a bibliografické databázy

Spoločenské vedy

- ProQuest Library
- ScienceDirect
- SpringerLink
- Wiley InterScience
- + všetky scientometrické, citačné a bibliografické databázy

Humanitné vedy

- Art Museum Image Gallery
- Gale Virtual Reference Library: Art
- ProQuest Library
- ScienceDirect
- SpringerLink
- Wiley InterScience
- + všetky scientometrické, citačné a bibliografické databázy

Poznámka:

Art Museum Image Gallery a *Gale Virtual Reference Library: Art* sú čisto umenovedne zamerané databázy.

Abecedný zoznam EIZ projektu NISPEZ

1. ACM / Association for Computing Machinery

Gestor: Ing. Viera Tomášová, Technická univerzita v Košiciach

2. Art Museum Image Gallery

Gestor: PhDr. Zuzana Martinkovičová, Trnavská univerzita v Trnave

3. Gale Virtual Reference Library: Art

Gestor: PhDr. Zuzana Martinkovičová, Trnavská univerzita v Trnave

4. IEEE/IET Electronic Library (IEL)

Gestor: Ing. Viera Tomášová, Technická univerzita v Košiciach

5. Knovel Library

Gestor: PhDr. Marta Sakalová, Žilinská univerzita v Žiline

6. ProQuest Central

Gestor: Ing. Iveta Krjaková, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

7. REAXYS (pôvodne Beilstein-CrossFire Direct)

Gestor: PhDr. Daniela Džuganová, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

8. ScienceDirect

Gestor: Mgr. Jana Ilavská, Univerzita Komenského v Bratislave

9. SCOPUS

Gestor: Mgr. Beáta Bellérová, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

10. SpringerLink

Gestor: Mgr. Andrea Doktorová, Ústredná knižnica SAV

11. Web of Knowledge – Current Contents Connect

Gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

12. Web of Knowledge – Essential Science Indicators

Gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

13. Web of Knowledge – Journal Citation Reports

Gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

14. Web of Knowledge – Web of Science

Gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

15. Web of Knowledge – Web of Science with Conference Proceedings

Gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

16. Wiley InterScience

Gestor: RNDr. Mária Kukučová, Slovenská technická univerzita v Bratislave

POZNÁMKA: Zoznam inštitúcií zapojených do projektu NISPEZ s uvedením, ktoré databázy sprístupňujú, je v prílohe č. 1.

Prístup a vzdialený prístup k elektronickým informačným zdrojom

Ústredným prístupovým bodom k EIZ projektu NISPEZ cez web je adresa <http://nispez.cvtisr.sk/>, na ktorej sú uvedené všetky informácie o projekte NISPEZ a kontakty na gestorov.

Okrem toho EIZ sú prístupné prostredníctvom webových stránok akademických knižníc alebo webových stránok inštitúcií, ktoré sú zapojené do projektu NISPEZ. V prípade Slovenskej akadémie vied sú tieto elektronické informačné zdroje sprístupňované prostredníctvom webovej stránky Ústrednej knižnice SAV (<http://www.uk.sav.sk/uksav/>). Takýmto spôsobom možno pristupovať aj k ostatným EIZ, ktoré sprístupňujú spomenuté inštitúcie.

EIZ projektu NISPEZ sú licenčnými podmienkami a zmluvami späté s akademickou inštitúciou a inštitúciami, na pôde ktorých sa môžu využívať. Spravidla rozoznávame dva spôsoby, ako k licencovaným EIZ pristupovať:

1. používateľ môže EIZ využívať na počítačoch, ktoré sú pripojené v počítačovej sieti danej inštitúcie. Identifikácia používateľa prebieha na základe IP adres počítačov inštitúcie. V tomto tradičnom prípade ide o počítače, ktoré sa fyzicky nachádzajú v študovniach akademických knižníc, v študovniach na katedrách, ústavoch, dokonca aj na internátoch a pod.;

2. používateľ k EIZ môže pristupovať prostredníctvom vzdialeného prístupu, t. j. využívanie EIZ sa v tomto prípade neviaže fyzicky na budovu inštitúcie, ale ich môže využívať z ktoréhokoľvek miesta na svete, kde je pripojenie na internet (napr. aj z domu, z internetovej kaviarne, z práce ap.).

Vzdialený prístup k EIZ

Pod pojmom vzdialený prístup k EIZ sa rozumie fakt, že používateľ nemusí fyzicky byť v budove academickej knižnice alebo celej inštitúcie, ale prostredníctvom internetu sa môže prihlásiť do siete svojej academickej inštitúcie. Identifikuje sa pomocou mena a hesla

a vzápätí môže začať využívať všetky licencované EIZ, ako keby sa nachádzal na pôde svojej akademickej inštitúcie.

Pre používateľa využívajúceho vzdialený prístup k licencovaným EIZ (ide výhradne o službu len pre fyzické osoby) platia všetky licenčné podmienky, ako keby sedel za počítačom v študovni knižnice. Vďaka prihlasovaniu prostredníctvom mena a hesla je totižto možné presne identifikovať používateľa, ktorý by sa napr. dopustil porušenia licenčných podmienok. Licenčné podmienky, ktoré sa vzťahujú na využívanie EIZ všeobecne:

Používateľ sa zaväzuje, že získané dáta smie využívať len pre výučbové a vedeckovýskumné účely a iba pre osobnú potrebu používateľa. Zakazuje sa komerčné využívanie získaných údajov, ich šírenie a distribúcia. Ďalej sa zakazuje sťahovať celé elektronické informačné zdroje alebo ich podstatné časti, celé čísla elektronických periodík a pod.

Všetky licenčné podmienky sú predmetom zmlúv jednak medzi dodávateľmi databáz (Albertina icome Bratislava, s. r. o., EBSCO Information Services, Thomson Reuters, ACM / Association for Computing Machinery, SUWECO CZ, s. r. o.) a CVTI SR. Rovnako sú zakomponované do zmlúv medzi rektormi VŠ a riaditeľmi inštitúcií oprávnených využívať EIZ a riaditeľom CVTI SR.

V súčasnosti vzdialený prístup k EIZ umožňujú tieto inštitúcie:

- Centrum vedecko-technických informácií SR (www.cvtisr.sk)
- Prešovská univerzita v Prešove (www.pulib.sk)
- Slovenská poľnohospodárska knižnica v Nitre (www.slpk.sk)
- Slovenská technická univerzita v Bratislave (www.stuba.sk)
- Univerzita Komenského v Bratislave (www.uniba.sk)
- Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (www.upjs.sk)
- Univerzitná knižnica v Bratislave UK (www.ulib.sk)
- Ústredná knižnica SAV v Bratislave (www.uk.sav.sk)

Efektívne využívanie elektronických informačných zdrojov

V rámci jednej z etáp projektu NISPEZ, ktorej názov je *Zabezpečiť prístup k EIZ a ich efektívne využívanie*, vzniká riešiteľom projektu povinnosť zabezpečovať a pravidelne organizovať odborné podujatia. Ide o vzdelávacie aktivity pre vedeckovýskumných a pedagogických pracovníkov, zamerané na efektívne využívanie EIZ a informovanie o novinkách a trendoch v uvedenej oblasti, ktoré sa riešia priebežne formou prednášok a školení o práci s databázami zo strany dodávateľov databáz v spolupráci s gestormi EIZ.

Odborné podujatia projektu NISPEZ rozdelíme pracovne na dva druhy:

Odborné školenia sú jednorazové alebo viacetapové stretnutia zamerané prácu s konkrétnou databázou/kolekciou, ktorých cieľom je naučiť používateľa databázu efektívne používať a pri vyhľadávaní dosiahnuť čo najrelevantnejšie výsledky tak, aby uspokojili jeho informačné potreby.

Informačné semináre predstavujú priestor pre vydavateľov/dodávateľov databáz. Počas nich majú možnosť predstaviť aktuálne novinky z dynamického sveta EIZ, nových možností a postupov pre dosahovanie čo najefektívnejšieho vyhľadávania v nich, novinky, vylepšenia v prostredí databáz či v samotnej obsahovej náplni databáz. Spravidla ide o komerčné prezentácie s cieľom rozšíriť povedomie o novinkách a produktoch daného vydavateľa alebo dodávateľa.

V ďalšej z etáp projektu budú v spolupráci s gestormi EIZ vyhotovené elektronické príručky a manuály pre prácu s databázami, ktoré budú sprístupnené všetkým inštitúciám, ktoré patria

podľa platného zoznamu medzi oprávnených používateľov prístupu k licencovaným EIZ v rámci národného projektu NISPEZ.

Záver

Základná filozofia tohto cieľa bola nadviazať na to, čo bolo doteraz v oblasti získavania EIZ akademickými knižnicami odskúšané (vedecká komunita si na určitý komfort prísunu informácií zvykla). V rámci projektu NISPEZ sa dovtedajší zoznam sprístupňovaných databáz rozšíril o databázu SpringerLink, na ktorú je zabezpečená národná licencia, čo znamená, že ju môžu využívať všetky knižnice na Slovensku, ďalej o chemickú databázu REAXYS (pôvodný názov Beilsten-CrossFire) pre úzku vedeckú komunitu, o databázu Wiley InterScience či umenovedné databázy Art Museum Image Gallery a Gale Virtual Reference Library: Art, ktoré vedecké a akademické knižnice požadujú a ktoré sú potrebné a nevyhnutné na riadne fungovanie akademickej, vedeckej a výskumnej základne.

Pri výbere databáz sa prihliadalo na to, aby tematicky boli pokryté všetky vedné odbory, aby EIZ pochádzali od dôveryhodných producentov a dodávateľov a aby k databázovej kolekcii bolo pripojených najmenej 6 oprávnených používateľov, t. j. vysokých škôl, ktoré ten-ktorý zdroj využívajú.

Predpokladá sa však, že sa existujúca ponuka bude pravidelne prehodnocovať a na základe výsledkov štatistík, analýz a reálnej potreby zmeny nastavenia existujúcich db alebo skladby oprávnených používateľov môže v nastaveniach dôjsť k malým zmenám.

Abstrakt

Cieľom príspevku je informovať o cieľoch a zámeroch národného projektu, ktorý realizuje Centrum VTI SR v Bratislave v rámci informačnej podpory výskumu a vývoja na Slovensku.

Jeho ťažiskovými aktivitami je zabezpečenie prístupu k zahraničným elektronickým informačným zdrojom pre vedeckovýskumných pracovníkov vrátane sprístupnenia nadstavbových služieb v tejto oblasti, vybudovanie databázy slovenských zdrojov pre VaV a rozširovanie Centrálného informačného portálu pre výskum, vývoj a inovácie (CIP VVI) o nové funkčnosti s rešpektovaním štandardov EÚ a zameraním na efektívnu prácu s projektmi vrátane prepojenia s inými informačnými systémami. Projekt je financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Kľúčové slová

databázy, elektronické informačné zdroje, výskum a vývoj.

Kontakt: birova@cvtisr.sk, Centrum vedecko-technických informácií SR

Recenzent: Mgr. Beáta Bellerová, SIPK SPU v Nitre

INŠTITÚCIE zapojené do projektu NISPEZ	Elektronické informačné zdroje projektu NISPEZ															
	plnotextové, abstrakty										scientometrické, citačné, bibliografické					
	ACM	Art Museum Image Gallery	Gale VRL Art	IEEE/ IET EL	Knovel Library	ProQuest Central	REAXYS	Science Direct	Springer Link	Wiley Interscience	Web of Knowledge					SCOPUS
										CCC	ESI	JCR	WoS	WoS-CP		
Akadémia ozbrojených síl M. R. Štefánika						x			Národná licencia							
Akadémia umení v Banskej Bystrici		x	x								x	x		x	x	
Centrum vedecko-technických informácií SR	x			x	x	x		x		x	x	x	x	x	x	x
Ekonomická univerzita v Bratislave	x			x		x					x	x		x	x	x
Katolícka univerzita v Ružomberku					x	x					x	x		x	x	x
Prešovská univerzita v Prešove		x	x		x	x		x			x	x	x	x	x	x
Slovenská národná knižnica v Martine											x	x	x	x	x	
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre					x	x		x			x	x	x	x	x	x
Slovenská technická univerzita v Bratislave	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x
Technická univerzita v Košiciach	x	x	x	x	x	x		x			x	x	x	x	x	x
Technická univerzita vo Zvolene		x	x		x	x		x			x	x		x	x	x
Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne					x	x		x			x	x		x	x	x
Trnavská univerzita v Trnave		x	x		x	x					x	x		x	x	x
Univerzita J. Selyeho v Komárne											x	x		x	x	
Univerzita Komenského v Bratislave	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre		x	x		x	x		x			x	x	x	x	x	x
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici	x	x	x	x	x	x		x			x	x	x	x	x	x
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach	x			x	x	x	x	x			x	x		x	x	x
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave					x	x	x	x			x	x		x	x	x
Univerzita veterinárskeho lekárstva v Košiciach					x	x		x			x	x		x	x	x
Univerzitná knižnica v Bratislave											x	x	x	x	x	
Ústredná knižnica SAV					x	x	x	x			x	x	x	x	x	x
Vysoká škola múzických umení v Bratislave		x	x								x	x		x	x	
Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave		x	x								x	x		x	x	
Žilinská univerzita v Žiline	x			x	x	x		x			x	x	x	x	x	x

